

В. Солдатенко, О. Любовець

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АЛЬТЕРНАТИВИ
РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ

У 2010 р. автори статті видали у видавництві «Наукова думка» монографію «Революційні альтернативи 1917 року й Україна». Висвітлюючи тогочасні події в усій складності, постійній зміні, взаємозв'язку, автори розкрили масштабність, гостроту, напруженість боротьби за політичну владу в Україні, яка посилювалася вкрай складним, суперечливим, а часом – антагоністичним переплетінням і протистоянням соціальних і національно-визвольних прагнень. Предметом особливої уваги стали національні моделі суспільно-політичного розвитку України як альтернативи варіантам, запропонованим спочатку Тимчасовим урядом, а згодом більшовицьким РНК. Дослідження альтернатив минувшини на тлі осмислення 20-річної новітньої історії розбудови незалежної України дає змогу значно об'єктивніше, різнобічніше оцінити шлях і здобутки нації, держави, побачити невикористані можливості, винести повчальні уроки.

Шлях нації, держави не може бути жорстко детермінованим і закономірним. На кожному етапі постає безліч інваріантних можливостей здійснення різних, іноді дуже відмінних, аж до полярних, альтернатив суспільно-політичного поступу, які залежать від латентних потенцій суспільства. Альтернативність суспільно-політичного розвитку – це реальна боротьба за втілення різних варіантів устрою. У плані об'єктивних можливостей вона охоплює проміжок соціального часу від виникнення відмінних можливостей розвитку і до реалізації одного з проєктів або ж до відмови від нього з

появою нових можливостей. Для реалізації будь-якої альтернативи необхідні політичні сили, від цілеспрямованості, згуртованості, організованості яких залежить хід і результати боротьби за «торжество» тієї чи іншої ідеї, що неминуче призводить до соціальних і національних зіткнень. Нерідко політичне протистояння набуває радикальних форм, спричиняючи революційні вибухи.

Ігнорування альтернативних ситуацій істотно збіднює уявлення про історичну реальність, не дає повно відтворити, «реставрувати» ту чи іншу її картину. З іншого боку, альтернативи минулого – це не тіль-

© СОЛДАТЕНКО Валерій Федорович. Член-кореспондент НАН України. Директор Українського інституту національної пам'яті.

ЛЮБОВЕЦЬ Олена Миколаївна. Доктор історичних наук. Завідувач відділу дослідження впливу державотворчих і цивілізаційних процесів на формування національної пам'яті цієї установи (Київ). 2011.

ки цікава проблема, але часто й вузол напруги в суспільній свідомості. Особливо це виявляється в перехідні, переломні періоди, коли вибір між перспективними варіантами подальшого шляху спонукає до перегляду попередніх епох, коли закладалися підвалини сучасної моделі.

Класичний зразок появи й реалізації альтернатив як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях дав 1917 рік. Загальноросійські революційні процеси захопили в свою орбіту й Україну. Однак політична ситуація тут була значно складнішою, а альтернативи, які швидко набирали конкретних обрисів, виявилися різноманітнішими, бо поряд зі спільними соціальними і політичними проблемами відкривалися можливості для розв'язання ще й національного питання, створення умов для національної самореалізації, зокрема у сфері державотворення.

Вітаючи й підтримуючи демократичні зрушення в центрі, український провід з перших же днів революції прагнув використати їх для реалізації національних інтересів народу. Це яскраво відбивав «Заклик Ради ТУП*», у якому з пафосом зазначено: «Слушний час прийшов. Україна віками пригнічена, зведена до етнографічної маси, окрадена й позбавлена всього — навіть національного ім'я свого — рушає «в семье вольной, новой» визволених народів до нового життя» [1].

Передусім для розв'язання національної проблеми і сформувавши 3–4 березня 1917 р. Українську Центральну Раду (УЦР). Багато в чому вона нагадувала створювані повсюдно загальноросійські комітети громадських організацій, ради робітничих і солдатських депутатів, але мала й істотну відмінність, бо за задумом її ініціаторів

* Товариство українських поступовців — міжпартійне об'єднання, яке легально існувало і в часи найжорстокішої реакції, за тотальних політичних переслідувань.

повинна була відігравати роль не міського чи губернського, а всеукраїнського організаційного, координаційного, політичного центру. Телеграми з повідомленням про створення УЦР відправили до Петрограда, Берліна, Відня. У телеграмі на ім'я Г. Львова і О. Керенського висловлено надію, що «у вільній Росії задоволено буде всі законні права українського народу» [2; 70].

Поставши на хвилі народного піднесення, Центральна Рада об'єднала громадські сили, висунувши завдання перебудови суспільного ладу, виходячи з природного права української нації на самовизначення. Українці вперше за багато століть могутньо заявили про себе як про окрему націю і висловили готовність боротися за відродження державності.

Платформу національного відродження ґрунтовно розробив голова Центральної Ради М. Грушевський. Основні її положення він виклав у низці праць: «Звідки пішло українство і до чого воно йде», «Хто такі українці: чого вони хочуть», «Якої ми хочемо автономії й федерації», «Вільна Україна» (до якої ввійшли статті, що друкувалися в газеті «Нова Рада» в березні-квітні 1917 р.), «На порозі Нової України. Гадки і мрії» та ін. Подано схему реформування державно-політичної системи Росії, перетворення її на федеративну демократичну республіку, окреслено місце України в новому державному утворенні.

В основі схеми лежали національні інтереси українського народу. На тому етапі, на думку М. Грушевського, єдиним реальним шляхом розв'язання національної проблеми була широка національно-територіальна автономія України у складі федеративної Російської республіки [3; 121]. Він уважав, що саме це гасло мало зробитися головною тогочасною вимогою українців. Водночас, гарантувати його реалізацію могла лише трансформація імперії у федеративну республіку.

Тому участь у федеративній перебудові Російської держави на початковому етапі революції стала стратегічною метою діячів Центральної Ради. Їм здавалося, що це відкриває шлях до реалізації визвольних традицій кирило-мефодіївців — створення слов'янської федерації. М. Грушевський з цього приводу казав: «Я твердо вірю, та й не один я, що велика революція російська — тільки б її заховати від упаду та від анархії — дуже вплине на політичну перебудову всієї Європи, на її перетворення в Європейську федерацію. Про таку федерацію думали здавна політики і спеціалісти державного права: вони вважали її логічним висновком з усього дотеперішнього розвою європейського життя. Вона тільки здавалася дуже далекою до останніх подій — так як тепер здається близькою і здійсненою. І от чому я й інші ні трохи не журимося повною політичною незалежністю України, не надаємо їй ніякої ваги. Для ближчого часу зовсім досить широкої української автономії в федеративній Російській республіці. А в будучині, сподіваємося, ся республіка ввійде в склад федерації Європейської, і в ній Україна стане одною з найбільш сильних, міцних і певних складових частин — одною з опор сеї Європейської федерації» [4; 107].

Саме тому український провід був захищений у подальшій федералізації та демократизації політичного устрою Росії, бо тільки за таких умов Україна мала шанс на збереження автономії.

М. Грушевський і провідні політичні партії УЦР розробляли схеми державного управління автономною Українською державою у складі Російської федерації. Першочерговим і обов'язковим елементом автономії вважали Український Сейм (Сойм) із законодавчими функціями, сформований на основі територіального, партійного, національного представництва. Він мав опікуватися всіма справами, що виходили за межі федерального законодавства і стосу-

валися безпосередньо України. Приблизно окреслили й коло тих проблем, розв'язання яких віддано до компетенції загальнодержавного парламенту — питання війни і миру; підписання міжнародних договорів; утримання спільної армії; єдина фінансова система; нагляд за поштами, телеграфом, залізницями; однотипність карного і цивільного законодавств; контроль за правами національних меншин і т.п. Саме діяльність Сейму і його повноваження мали стати запорукою законодавчої самостійності Української республіки.

Серед прав Сейму, на думку українських діячів, обов'язково мало бути обрання виконавчого комітету або ради для управління краєм, а також для представництва інтересів України в Раді міністрів федерації і захисту діяльності Сейму і його міністерств від втручання загальнодержавного (федеративного) парламенту. Зокрема, М. Грушевський висував ідею створення власного українського війська, яке підкориться розпорядженням центральної (федеративної) військової влади, але службу відбуватиме винятково в межах України, утримуватиметься її коштом і виводитиметься з її території тільки в разі оголошення війни. Однак питання війни і миру мали розглядати обов'язково за участі українських представників. Особливо підкреслювали право України на зносини із сусідніми державами відносно охорони своїх торгових, митних, інших інтересів [3; 132, 133].

Показово, що з перших днів революції український провід піднімав перед загальноросійським урядом проблему кордонів етнічної території Української республіки, у якій мали об'єднатися в одну цілість усі землі, де українське населення становило більшість. До її розв'язання компетентно підійшов М. Грушевський. У названих вище працях він на основі науково-етнографічних даних окреслив терени, які повинні відійти до України. Зокрема, це Київська,

Волинська, Подільська, Херсонська, Катеринославська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Таврійська (материкові повіти), Кубанська губернії. Від них потрібно відокремити неукраїнські частини, як-от: північні повіти Чернігівщини, східні Кубанщини. А натомість приєднати українські повіти сусідніх губерній — Хотинський і частину Аккерманського Бессарабської губернії; східні частини Холмської губернії; південні окраїни Городенської та Мінської губерній; західні частини Воронежчини, Донщини, Чорноморської, Ставропольської губерній [3; 125].

Проте перешкодою в автономістських планах України став Тимчасовий уряд. Він, хоча й заявив у декларації від 3 березня 1917 р. про скасування всіх національних обмежень, однак не поспішав з реальними змінами. Уряд уважав себе правонаступником царської влади і прагнув зберегти контроль над усіма територіями колишньої імперії, зокрема і над Україною. Росія залишалась унітарною державою, ігноруючи інтереси національних регіонів, якими управляли з петроградського центру. УЦР уряд князя Г. Львова сприйняв насторожено, відмовився визнавати її загальноукраїнським національно-політичним центром, посилаючись на брак її правового статусу.

Таке ставлення до українських проблем з боку центральної влади зумовило постійне (то латентне, то явне) протистояння між Центральною Радою і Тимчасовим урядом. Лідери УЦР уважали, що остання може цілком правочинно вступити від імені всього українського народу в переговори з Тимчасовим урядом щодо надання Україні статусу національно-територіальної автономії. Показово, що вони здійснили низку заходів, спрямованих на легітимізацію УЦР як загальноукраїнського законодавчого органу (зокрема, проведення Національного Конгресу, поповнення її складу членами громадських орга-

нізацій та політичних партій, територіальне представництво тощо).

Зробивши це, українські лідери приступили до реалізації своїх планів. Першим кроком стали переговори з Тимчасовим урядом у травні 1917 р. Центральної Раді часто дорікають за «поміркваність» і «обережність», невміння наполегливо відстоювати свої вимоги. Дійсно, її позиція певною мірою відставала від загального настрою і поривань значної частини населення, а сподівання на запровадження національно-територіальної автономії України через кабінетну домовленість з Тимчасовим урядом виглядають наївно. Але це була не стільки м'якотілість, скільки реальна оцінка можливостей України. На першому місці, мабуть, стояли національні інтереси, побоювання, що рішучими діями можна викликати негативну реакцію центру і спровокувати репресії щодо українства (попередній досвід подібних заходів був досить значний). А підкреслена поміркваність, стримана позиція сприятиме порозумінню.

Про це свідчила, зокрема, телеграма до Петрограда, яку відправив за згодою керівництва УЦР від імені губернської Ради об'єднаних громадських організацій комісар М. Суковкін. Вона просила пом'якшити ставлення уряду до українського питання. «Для збереження на Україні й надалі спокійного життя й можливості планової праці для потреб армії, — говорилось у телеграмі, — губернський виконавчий комітет вважає необхідним, щоб Тимчасове правительство якнайскоріше вжило рішучих заходів, щоб заспокоїти населення України. Український рух набрав великої сили, яка безперервно розвивається, через те його дальшого ігнорування цілком не можна допустити. Найкращим способом заспокоєння, що мав би забезпечувати також інтереси цілої держави, виконавчий комітет вважає потребу видання правительственного розпорядку про найскоріше скликання до

Києва особної наради з представників Тимчасового правительства, національних і політичних організацій і партій при умові, що українці дістануть відповідне представництво. Сій нараді треба поручити підготування для Установчих Зборів підстав автономії України та взаємних відносин України до цілої держави» [5; 204, 205]. Направлення телеграми та її текст, за визнанням В. Винниченка, були погоджені з керівництвом УЦР.

Однак зволікання Тимчасового уряду з відповіддю змусило український провід удатись до рішучіших заходів. Ухвалений УЦР 10 червня 1917 р. Перший Універсал став фактично самочинним проголошенням автономії. Попри очевидні недосконалості, його сила полягала у притягальних, магічних словах: «Однині самі будемо творити наше життя». Саме їх схвально сприйняли всі українці як у межах України, так і поза ними. На адресу УЦР надійшли сотні телеграм, що вітали появу історичного акту, висловлювали сподівання на швидке розв'язання політичних і соціально-економічних проблем. Прийняття Першого Універсалу фактично стало крахом національної політики Тимчасового уряду, який хотів, але був неспроможний рухатися традиційним великодержавним шовіністичним курсом і зупинити національний рух.

Створення 15 червня 1917 р. крайового органа виконавчої влади — Генерального Секретаріату на чолі з лідером УСДРП В. Винниченком теж свідчило про автономістські наміри. Прикметно, що важливу ухвалу затверджено без будь-якої апеляції до Тимчасового уряду. Відтоді розпочався новий етап у діяльності Центральної Ради. Уже 24 червня вийшла резолюція, згідно з якою Генеральний Секретаріат мав негайно приступити до реорганізації УЦР у тимчасовий крайовий парламент з представництвом у ньому національних меншин пропорційно до їхньої кількості.

Важливим кроком Центральної Ради стало рішення про створення комісії для розроблення Статуту автономії України і зі скликання З'їзду народів, які домагаються федеративного устрою.

Після проголошення I Універсалу перед політичним проводом стояло дві альтернативи. Перша — ігнорувати центральний уряд і, спираючись на піднесення національних почуттів значної частини населення, перебрати всю повноту влади і самочинно, не очікуючи санкції Всеросійських Установчих зборів, запровадити автономію і негайно провести політичні і соціально-економічні реформи. Друга — піти на переговори й надалі вимагати від загальноросійської влади визнання автономії, відкинувши самочинне встановлення. Лідери національного руху не наважились обрати першу альтернативу, а вступили в переговори з Тимчасовим урядом. Водночас і Петрограду бракувало рішучості додержуватися жорсткої лінії. Результатом став черговий компроміс, матеріалізований з українського боку 3 липня 1917 р. у Другому Універсалі.

Цей акт часто критикують за «поступливість». Однак, незважаючи на істотні недоліки, можна, мабуть, погодитися з Д. Дорошенком, що Перший Універсал був швидше декларацією намірів, на які не давав згоди уряд, а Другий — утілював реальну, конкретну домовленість з легітимною владою [6; 116]. Безумовно, з цього погляду державотворення просунулося вперед.

Липневі домовленості між Тимчасовим урядом і Центральною Радою надавали формально-юридичну можливість розпочати автономізацію. Тут УЦР та її керівництво мали два варіанти. Або швидкими темпами приступити до втілення відповідної програми, готуватись до скликання Українських Установчих зборів, закладати підвалини соціально-економічних реформ, не чекаючи розпоряджень центру і не зва-

жаючи на його ймовірне незадоволення. Або діяти обережно, поступово, узгоджуючи кожен крок із загальноросійським урядом, не проводячи жодних заходів без його санкції. Українська політична еліта обрала другий шлях. Основними причинами цього стали побоювання репресій з боку Тимчасового уряду, недостатня, на її думку, національна свідомість широких верств.

На цьому етапі лідери національного руху вважали, що необхідно закріпити автономію на юридичному рівні, насамперед, розробивши Основний закон — «Статут Вищого управління України». Центральна Рада надавала цьому актові особливого значення. О. Шульгин одразу після прийняття назвав його «конституцією» [7; 182]. Затвердити її мав Тимчасовий уряд, для переговорів з яким відправлено чергову делегацію. Однак сподівання на позитивну відповідь не справдилося. Замість «Статуту» Україна 4 серпня 1917 р. отримала документ під назвою «Тимчасова інструкція Генеральному секретаріату Української Центральної Ради, затверджена Тимчасовим урядом».

Інструкція була значним відхиленням від досягнутої на поч. липня угоди, не відповідала інтересам України, фактично відкривала простір для сваволі Тимчасового уряду. Серед загалу вона викликала різке невдоволення (особливо на територіях, які за «географією» центру залишилися поза межами України), а в політичному провіді — гостру дискусію з приводу того, як до нього ставитися. Після тривалої суперечки Центральна Рада ухвалила резолюцію, у якій зазначила, що інструкцію взято до відома [7; 250]. За словами В. Винниченка, вона стала «все ж таки першою і дієвою конституцією України».

Прийняття інструкції не мало скільки-небудь серйозних наслідків для державотворення, бо від неї досить часто відступали. Зокрема, уже в першій декаді серпня Центральна Рада обговорювала скликан-

ня Всеросійських і Українських Установчих зборів й ухвалила спільну резолюцію фракцій есерів і соціал-демократів. У ній наголошено: «Стоячи на становищі нічим не обмеженого самовизначення націй, вважаючи, що тільки само населення України може рішати про політичний лад України та про відношення до Росії, українська Центральна Рада вважає необхідним скликати якнайшвидше Установчі Збори етнографічної України» [7; 253]. Це означало фактичну відмову від інструкції Тимчасового уряду, а доки вона ще діяла, відходи за її межі допускали як окремі секретарства, так і Генеральний Секретаріат в цілому. Таким чином, ідучи на «формальні» поступки, український провід усе-таки керувався національними інтересами, не загострюючи відкрито стосунків, обережно утверджував автономію України.

Прагнучи посилити позиції, українські лідери намагалися заручитися підтримкою інших національних рухів народів колишньої Російської імперії. З таких міркувань вони ініціювали З'їзд народів Росії, який відбувся 8–15 вересня 1917 р. у Києві. Форум ухвалив низку документів, створив Раду народів, метою якої було розроблення і втілення рішень з'їзду. Постійним місцем перебування Ради народів визначено Київ [7; 309]. Друкованим органом Ради став журнал «Свободный союз». Але практичних результатів з'їзд не мав. Обрана спеціальна делегація в останній день засідань терміново відбула до Петрограда на Демократичну нараду. Проте виступ її представника дістав прохолодний прийом і не мав очікуваних наслідків. Після закінчення з'їзду Рада народів по суті не працювала, в листопаді вийшло лише одне число журналу «Свободный союз». Сам М. Грушевський, очільник ради, негативно оцінив з'їзд, який «не дав нічого конкретного, і його навіть можна вважати також одним з відхилень укр[аїнської] демократії від конкретних

організаційних зводок в бік національної романтики чи стрілянини через голову безпосередніх справ до далеких мет» [8; 137]. Але на момент проведення з'їзду і М. Грушевському, і його соратникам здавалося, що це піде на користь українському національному рухові.

Протягом вересня-жовтня 1917 р. Центральна Рада й далі відстоювала автономні права України, загострюючи протистояння з Тимчасовим урядом. Воно обірвалося тільки в жовтні 1917 р. з приходом до влади в столиці більшовиків.

В Україні, з огляду на наявність крайового керівництва у вигляді Центральної Ради, альтернативи організації влади розширювалися. Поряд із загальноросійськими варіантами тут існувала можливість переходу влади до УЦР і Українських Установчих зборів. Саме навколо цього й розгорнулася політична боротьба.

Загалом, ліквідація місцевих органів Тимчасового уряду створила для України, її політичного проводу сприятливу обстановку. Можна було миттєво реалізувати все те, чого не досягли впродовж попередніх восьми місяців напруженої боротьби, запровадити неурізану платформу автономного ладу.

26 жовтня 1917 р. на надзвичайному засіданні Малої Ради ухвалено постанову, де зазначували повстання більшовиків [7; 363]. Український провід не визнав Раднарком загальноросійською легітимною владою, оскільки він складався з членів однієї партії — РСДРП(б) і не мав представників від регіонів. Тому його розцінювали як один із регіональних урядів, а саме — центральної Росії, етнічних російських земель. З цього випливало, що УЦР не визнавала за ним права управління всіма територіями колишньої Російської імперії та виступала проти нав'язування радянської системи. Цей крок засвідчив вірність ідеям демократії та федералізму.

1 листопада 1917 р. Центральна Рада оголосила Генеральний Секретаріат владою по всій Україні [7; 384], значно поповнивши його склад [7; 381]. Так, скориставшись ситуацією, лідери українського національного руху прагнули посилити позиції України.

У ті дні прийнято й доленосні рішення щодо соборності (збирання) етнічних українських земель. Її ретельно обговорили на засіданнях Центральної Ради 30 і 31 жовтня 1917 р. Результатом була постанова про з'єднання українських земель. У ній зазначено, що розглянувши становище тих українських земель, які за інструкцією російського уряду від 4 серпня 1917 р. залишилися поза межами автономної України, Центральна Рада, виконуючи волю трудового народу, висловлену в численних постановах селянських, національних, загальнотериторіальних губернських і повітових з'їздів, різних політичних і громадських організацій відмежованих частин України, ухвалила: «Поширити в повній мірі владу Генерального Секретаріату на всі відмежовані землі України, де більшість людності є українською, а саме — Херсонщину, Катеринославщину, Харківщину, материкову Таврію, Холмщину, частину Курщини та Вороніжчини» [7; 379].

Спираючись на це рішення, 3 листопада 1917 р. Генеральний Секретаріат оповістив усіх громадян, усі урядові, політичні, громадські установи в Україні, що його компетенція поширюється на всі губернії, де українське населення становить більшість: «Через те Херсонщина, Харківщина, Катеринославщина і Таврія (без Криму) включаються в територію єдиної України» [7; 391].

Ставши крайовою владою в Україні, Центральна Рада продовжила державотворчу лінію, ухваливши 7 листопада 1917 р. III Універсал, у якому проголошено створення Української Народної Республіки (УНР) у межах дев'яти українських губерній [7; 397]. Підтвердивши Універсалом, що УНР залишається у федеративних зв'язках з Росією,

керівництво Центральної Ради в нових політичних умовах уважало завданням часу створення центрального уряду, до якого ввійшли б представники всіх соціалістичних партій та національних регіонів. Тому воно підтримало ідею багатопартійної соціалістичної влади, яку обстоювали російські політичні партії та громадські об'єднання. Але цей процес зазнав невдачі, більше того, спричинив колізію між Центральною Радою і Раднаркомом: він розцінив її дії як втручання у внутрішні справи цілої Росії, як зазіхання на прерогативи центрального уряду, а тому вважав за можливе використати проти неї будь-які засоби, не виключаючи й воєнних.

Розвиток революційних подій у листопаді-грудні 1917 р. вимагав від українських лідерів коригування державної політики відповідно до нових реалій. Це стосувалося, насамперед, національно-державного статусу України.

Саме конфлікт між Раднаркомом і Центральною Радою привів керівників українського руху до переосмислення нещодавніх автономістсько-федералістських поглядів і переходу до самостійництва. Крім провалу створення Всеросійської федерації, таку лінію зумовило намагання відмежуватися від радянської влади, прихильники якої не дуже рахувалися з умовними кордонами і демократично оформленими державними органами, тим більше такими, які довільно кваліфікували як ворожі соціалістичній революції. Політичні реалії привносили дедалі більше аргументів на користь створення української незалежної держави. Однак реалізацію цього курсу перенесли аж на 1918 рік.

Отже, звернення до попереднього досвіду дає можливість винести й певні уроки для сьогодення. Зараз Україна, будуючи і зміцнюючи власну державу, так само має кілька варіантів розвитку. Обираючи один з них, сучасному політичному проводу варто пам'ятати, що основним критерієм має бути національний інтерес. Досвід 1917–

1920 рр. показує, що тільки відстоювання інтересів власного народу, опора на нього, загальна підтримка з його боку державних структур дають політичну стабільність, авторитетну, впливову, ефективну владу. Сьогодні можна висунути немало претензій українському прововоді революційної доби: політики, мовляв, зробили багато помилок, не змогли відстояти українську державність і незалежність. І для такого критичного висновку достатньо підстав, проте українські лідери аж ніяк не виходили з особистих чи вузько корпоративних інтересів, прагнення до влади, матеріальних вигод чи інших пілг — на першому місці завжди стояла національна справа. Вони припускалися прорахунків, але ніколи не використовували державні посади, громадський авторитет для власної користі. Саме вони заклали підвалини сучасної демократичної державності України.

Набутий у революційному вирі багатий досвід державотворення неоціненний сьогодні. Національно-державні утворення, що народжувалися тоді в Україні, домоглися досить істотних здобутків, які по праву можуть слугувати взірцем для нащадків. Зокрема, з політичного, суспільного, економічного ладу суверенної Української Народної Республіки, який ґрунтувався на народовправстві, рівності всіх перед законом, громадянських правах і свободах, забезпеченні прав національних меншин, нині можна зробити надійний орієнтир у виробленні і здійсненні державно-політичного курсу. Не зашкодить знайомство з окремими напрямками адміністративного й культурного будівництва, зовнішньої політики.

Попри те, що жодна з політико-правових моделей національної державності, яку започаткувала УНР, не закріпилася, а остаточна мета — утвердження самостійної соборної Української держави — не стала дійсністю, значення тогочасного досвіду державотворення важко переоцінити. Без тодішнього націо-

нального відродження в Україні не було б, мабуть, нинішнього.

Водночас, увесь попередній досвід свідчить, що для зміцнення державності необхідні кілька чинників. Зокрема, національну державу буде збудовано лише тоді, коли нація має більш-менш численну власну провідну верству, національно свідому еліту. Її представники можуть мати різні ідеологічні переконання, політичні погляди, але всіх їх повинна об'єднувати одна мета — сильна соборна Українська держава. Еліта має запропонувати суспільству об'єднавчу національну ідею, яка відповідатиме інтересам більшості населення, зніме суперечності між регіонами, соціальними верствами, стане спільною платформою державотворення. Без упорядкування внутрішніх проблем, ліквідації антагонізму неможлива тривала незалежність України. Вона зможе вистояти як самостійна держава лише тоді, коли українці мирно владнають свої внутрішні суперечності й згуртуються на засадах національної ідеї проти зовнішніх загроз.

Сьогоднішня Українська держава у своїх визначальних параметрах відповідає головним потребам розвитку народу, нації. Це зобов'язує політичну еліту найефективніше скористатися сприятливими обставинами, щоб прискорити розв'язання нагальних проблем і водночас постійно тримати руку на пульсі суспільних процесів, оперативно реагувати на будь-які зміни, вносити в елементи політичної організації необхідні корективи, детерміновані реаліями і національним інтересом. Неоціненним внеском у це може стати критичне осмислення й використання історичного досвіду — як уже віддаленого й дещо призабутого, так і новітнього.

1. Нова Рада (Київ). — 1917. — 25 березня.
2. *Нагаєвський І.* Історія Української держави двадцятого століття. — К., 1993.
3. *Грушевський М.* Якої ми хочемо автономії й федерації // Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991.
4. *Грушевський М.* Вільна Україна — К., 1991.

5. *Винниченко В.* Відродження нації. Ч. I. — Київ—Відень, 1920.
6. *Дорошенко Д.* Історія України. 1917—1923. — Т. 1. — Ужгород, 1932
7. Українська Центральна Рада. — Т. 1. — К., 1996.
8. *Грушевський М.* Спомини. — К., 1989.

В. Солдатенко, О. Любовець

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ АЛЬТЕРНАТИВИ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ

Резюме

У статті проаналізовано історичний досвід державотворення в буремні роки національно-визвольних змагань на терені України, розглянуто інваріантні можливості здійснення різних альтернатив суспільно-політичного поступу. Попри те, що тоді не вдалося відстояти жодну з політико-правових моделей національної державності, на думку авторів, з тогочасного досвіду боротьби за створення самостійної соборної Української держави варто винести повчальні уроки для нинішньої політичної еліти, яка має запропонувати суспільству об'єднавчу національну ідею. Зокрема, суспільно-політичний лад Української Народної Республіки, що ґрунтувався на принципах народоправства, рівності всіх перед законом, громадянських правах і свободах, може слугувати надійним орієнтиром у виробленні і здійсненні сучасного державно-політичного курсу.

Ключові слова: український провід, Перший Універсал, досвід державотворення, національна ідея.

V. Soldatenko, O. Liubovets

SOCIAL AND POLITICAL ALTERNATIVES OF REVOLUTION PERIOD

Abstract

The article analyzes the historical state-building experience in rough years of Ukrainian nation-liberating struggle. The invariant possibilities of different social and political alternatives realization are viewed. None of political-and-law national sovereignty models had won at that time. Nevertheless, authors believe, modern political elite is to make for itself a good lesson from that epoch of combat for an united independent Ukrainian state creation. This elite should give to society a knitting national idea. And social and politic regime in Ukrainian People Republic based on democracy, total parity as to law, civil rights and liberties may become a proper landmark in state policy designing and practicing.

Keywords: Ukrainian leaders, The First Manifesto of Tsentralna Rada, state-building experience, national idea.